Zbiór Orzeczeń

WYROK TRYBUNAŁU (druga izba)

z dnia 20 stycznia 2021 r.*

Odesłanie prejudycjalne – Dyrektywa 2004/83/WE – Minimalne normy dotyczące warunków przyznania statusu uchodźcy lub statusu ochrony uzupełniającej – Posiadanie przymiotu uchodźcy – Artykuł 2 lit. c) – Utrata statusu uchodźcy – Artykuł 11 – Zmiana okoliczności – Artykuł 11 ust. 1 lit. e) – Możliwość skorzystania z ochrony państwa pochodzenia – Kryteria oceny – Artykuł 7 ust. 2 – Wsparcie finansowe i socjalne – Brak znaczenia

W sprawie C-255/19

mającej za przedmiot wniosek o wydanie, na podstawie art. 267 TFUE, orzeczenia w trybie prejudycjalnym, złożony przez Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [sąd wyższej instancji (wydział ds. imigracji i azylu), Zjednoczone Królestwo] postanowieniem z dnia 22 marca 2019 r., które wpłynęło do Trybunału w dniu 26 marca 2019 r., w postępowaniu:

Secretary of State for the Home Department

przeciwko

OA,

przy udziale:

Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców (UNHCR),

TRYBUNAŁ (druga izba),

w składzie: A. Arabadjiev, prezes izby, K. Lenaerts, prezes Trybunału, pełniący obowiązki sędziego drugiej izby, A. Kumin, T. von Danwitz (sprawozdawca) i P.G. Xuereb, sędziowie,

rzecznik generalny: G. Hogan,

sekretarz: C. Strömholm, administratorka,

uwzględniając pisemny etap postępowania i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 27 lutego 2020 r.,

rozważywszy uwagi, które przedstawili:

– w imieniu rządu Zjednoczonego Królestwa – Z. Lavery i J. Simpson, w charakterze pełnomocników, wspierane przez D. Blundella, barrister,

– w imieniu rządu francuskiego – początkowo A.L. Desjonquères, A. Daniel, D. Colas i D. Dubois, a następnie A.L. Desjonquères, A. Daniel i D. Dubois, w charakterze pełnomocników,

* Język postępowania: angielski.

– w imieniu rządu węgierskiego – M.Z. Fehér i R. Kissné Berta, w charakterze pełnomocników,

– w imieniu Komisji Europejskiej – początkowo A. Azema, M. Condou-Durande i J.Tomkin, a następnie A. Azema i J. Tomkin, w charakterze pełnomocników,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 30 kwietnia 2020 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym dotyczy wykładni art. 2 lit. c), art 7 i art. 11 ust. 1 lit. e) dyrektywy Rady 2004/83/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych norm dla kwalifikacji i statusu obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako uchodźców lub jako osoby, które z innych względów potrzebują międzynarodowej ochrony oraz zawartości przyznawanej ochrony (Dz.U. 2004, L 304, s. 12 – wyd. spec. w jęz. polskim, rozdz. 19, t. 7, s. 96).

2 Wniosek ten został złożony w ramach sporu między Secretary of State for the Home Department (ministrem spraw wewnętrznych) a OA, obywatelem somalijskim, w przedmiocie cofnięcia temu ostatniemu statusu uchodźcy.

Ramy prawne

Prawo międzynarodowe

3 Konwencja dotycząca statutu uchodźców, podpisana w Genewie w dniu 28 lipca 1951 r. [*Recueil des traités des Nations unies*, vol. 189, s. 150, nr 2545 (1954)], weszła w życie w dniu 22 kwietnia 1954 r. Konwencja ta (zwana dalej „konwencją genewską") została uzupełniona Protokołem dotyczącym statusu uchodźców, zawartym w Nowym Jorku w dniu 31 stycznia 1967 r., który wszedł w życie w dniu 4 października 1967 r.

4 Na podstawie art. 1 ust. A pkt 2 akapit pierwszy konwencji genewskiej termin „uchodźca" stosuje się do każdej osoby, która „na skutek uzasadnionej obawy przed prześladowaniem z powodu swojej rasy, religii, narodowości, przynależności do określonej grupy społecznej lub z powodu przekonań politycznych przebywa poza granicami państwa, którego jest obywatelem, i nie może lub nie chce z powodu tych obaw korzystać z ochrony tego państwa albo która nie ma żadnego obywatelstwa i znajdując się […] poza państwem swojego dawnego stałego zamieszkania, nie może lub nie chce z powodu tych obaw powrócić do tego państwa".

5 Artykuł 1 ust. C pkt 5 wspomnianej konwencji stanowi:

„Niniejsza Konwencja przestanie obowiązywać w stosunku do każdej osoby określonej przez postanowienia ustępu A, jeżeli:

[…]

5) nie może dłużej odmawiać korzystania z ochrony państwa swojego obywatelstwa, albowiem ustały warunki, w związku z którymi została uznana za uchodźcę.

Zastrzega się, że postanowień niniejszego punktu nie stosuje się do uchodźcy określonego w punkcie 1 ustępu A niniejszego artykułu, który może powołać się na przekonywające powody związane z poprzednimi prześladowaniami, uzasadniające jego odmowę z korzystania z ochrony państwa, którego obywatelstwo posiada".

Prawo Unii

6 Motyw 3 dyrektywy 2004/83 stanowi, że „[k]onwencja genewska i protokół [nowojorski] zawierają fundamenty międzynarodowego reżimu prawnego dla ochrony uchodźców".

7 Artykuł 1 tej dyrektywy stanowi:

„Celem niniejszej dyrektywy jest określenie minimalnych norm dla zakwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako uchodźców lub jako os[ób], które z innych względów potrzebują międzynarodowej ochrony, oraz określenie zakresu przyznanej ochrony".

8 Zgodnie z art. 2 lit. c)– e) wspomnianej dyrektywy:

„Do celów niniejszej dyrektywy:

[…]

c) »uchodźca« oznacza obywatela państwa trzeciego, który posiadając uzasadnioną obawę bycia prześladowanym z powodów rasowych, religijnych, narodowościowych, przekonań politycznych lub członkostwa w określonej grupie społecznej, znajduje się poza krajem, którego jest obywatelem, i jest niezdolny do wykorzystania bądź, ze względu na taką obawę, nie chce wykorzystać ochrony takiego państwa, lub bezpaństwowca, który, będąc poza państwem poprzedniego miejsca stałego pobytu, z takich samych powodów, jak wskazano powyżej, jest niezdolny do powrotu lub – posiadając taką obawę – nie chce wrócić do niego i do którego art. 12 nie ma zastosowania;

d) »status uchodźcy« oznacza uznanie przez państwo członkowskie obywatela państwa trzeciego albo bezpaństwowca jako uchodźcy [za uchodźcę];

e) »osoba kwalifikująca się do otrzymania ochrony uzupełniającej« oznacza obywatela państwa trzeciego lub bezpaństwowca, który nie kwalifikuje się jako uchodźca, lecz w odniesieniu do którego istnieją istotne podstawy, aby uznać, iż jeśli taka osoba wróci do swojego kraju pochodzenia, a w przypadku bezpaństwowca – do państwa poprzedniego miejsca stałego pobytu, może napotkać rzeczywiste ryzyko doznania poważnej krzywdy, jak określono w art. 15, i w stosunku do której art. 17 ust. 1 i 2 nie mają zastosowania oraz która jest niezdolna do wykorzystania lub, ze względu na takie ryzyko, nie chce wykorzystać ochrony takiego państwa".

9 Artykuł 7 owej dyrektywy, zatytułowany „Podmioty zapewniające ochronę", przewiduje w ust. 1 i 2:

„1. Ochrona może być zapewniana przez:

a) państwo;

b) partie lub organizacje, w tym organizacje międzynarodowe kontrolujące państwo lub znaczącą część jego terytorium.

2. Ochrona jest generalnie zapewniona, kiedy podmioty wskazane w ust. 1 podejmują racjonalne działania mające na celu zapobieżenie prześladowaniom lub wyrządzaniu poważnej krzywdy, między innymi poprzez zapewnienie sprawnego systemu prawnego w zakresie wykrywania, oskarżania [ścigania] i karania działań stanowiących prześladowania lub poważną krzywd[ę], a wnioskodawca ma możliwość dostępu do takiej ochrony".

10 Zgodnie z art. 9 dyrektywy 2004/83, zatytułowanym „Akty prześladowania":

„1. Akty prześladowania w rozumieniu artykułu [1 ust. A] konwencji genewskiej muszą:

a) być wystarczająco poważne ze względu na swoją istotę lub powtarzalność, żeby stwarzały poważne naruszenie praw człowieka, w szczególności praw, których nie można naruszać, zgodnie z artykułem 15 ust. 2 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności [sporządzonej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r., zwanej dalej »EKPC«]; lub

b) być kumulacją różnych działań, w tym takich naruszeń praw człowieka, które są wystarczająco poważne ze względu na oddziaływanie na jednostkę w podobny sposób, jak zostało to określone w lit. a).

2. Akty prześladowania określone w ust. 1 mogą między innymi przybierać formę:

a) aktów przemocy fizycznej lub psychicznej, w tym aktów przemocy seksualnej;

[…]

3. Zgodnie z art. 2 lit. c) musi istnieć związek pomiędzy powodami określonymi w art. 10 i aktami prześladowania określonymi w ust. 1".

11 Artykuł 11 tej dyrektywy, zatytułowany „Utrata statusu", stanowi w ust. 1 lit. e) i w ust. 2:

„1. Obywatel państwa trzeciego lub bezpaństwowiec przestaje być uchodźcą, jeśli:

[…]

e) z powodu ustania okoliczności, w związku z którymi został uznany za uchodźcę, nie może dłużej kontynuować odmawiania skorzystania z ochrony państwa, którego jest obywatelem;

[…]

2. Przy rozważaniu ust. 1 lit. e) i f) państwa członkowskie wezmą pod uwagę to, czy zmiany okoliczności mają charakter na tyle znaczący i długotrwały, iż obawy uchodźcy o bycie prześladowanym nie mogą być dłużej uznawane za uzasadnione".

12 Artykuł 15 wspomnianej dyrektywy, zatytułowany „Poważna krzywda", przewiduje:

„Poważna krzywda obejmuje:

a) karę śmierci lub egzekucję; lub

b) tortury lub niehumanitarne lub poniżające traktowanie lub karanie wnioskodawcy w państwie pochodzenia; lub

c) poważne i zindywidualizowane zagrożenie życia ludności cywilnej lub poszczególnych osób, wynikające z przemocy o charakterze niedyskryminującym, w sytuacjach międzynarodowych lub wewnętrznych konfliktów zbrojnych".

13 Dyrektywa 2004/83 została uchylona ze skutkiem od dnia 21 grudnia 2013 r. dyrektywą Parlamentu Europejskiego i Rady 2011/95/UE z dnia 13 grudnia 2011 r. w sprawie norm dotyczących kwalifikowania obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako beneficjentów ochrony międzynarodowej, jednolitego statusu uchodźców lub osób kwalifikujących się do otrzymania ochrony uzupełniającej oraz zakresu udzielanej ochrony (Dz.U. 2011, L 337, s. 9). Zgodnie z motywem 50 tej ostatniej dyrektywy Zjednoczone Królestwo i Irlandia nie uczestniczą w przyjęciu tej dyrektywy, nie są nią związane ani jej nie stosują.

Prawo Zjednoczonego Królestwa

14 Artykuł 4 ust. 1 i 2 Refugee or Person in Need of International Protection Regulations 2006 (rozporządzenia z 2006 r. w sprawie uchodźców lub osób potrzebujących ochrony międzynarodowej) stanowi:

„1. Przy ustalaniu, czy dana osoba jest uchodźcą lub osobą kwalifikującą się do uzyskania ochrony uzupełniającej, ochrona przed prześladowaniem lub poważną krzywdą może być zapewniana przez:

a) państwo; lub

b) partie lub organizacje, w tym organizacje międzynarodowe kontrolujące państwo lub znaczącą część jego terytorium.

2. Co do zasady przyjmuje się, że ochrona została udzielona, jeżeli podmioty wskazane w ust. 1 lit. a) i b) podejmują racjonalne działania mające na celu zapobieżenie prześladowaniom lub wyrządzaniu poważnej krzywdy poprzez zapewnienie sprawnego systemu prawnego w zakresie wykrywania, ścigania i karania działań stanowiących prześladowania lub wyrządzających poważną krzywdę, a osoba, o której mowa w ust. 1, ma możliwość dostępu do takiej ochrony".

15 Artykuł 338A Immigration Rules (przepisów imigracyjnych) stanowi:

„Status uchodźcy nadany na podstawie art. 334 jest cofany lub nie jest odnawiany, jeśli spełniona jest którakolwiek z przesłanek wskazanych w art. 339A–339AB […]".

16 Zgodnie z art. 339A tych przepisów:

„Niniejszy artykuł stosuje się wówczas, gdy minister spraw wewnętrznych uzna, że spełniona jest co najmniej jedna z poniższych przesłanek:

[…]

(v) z powodu ustania okoliczności, w związku z którymi został uznany za uchodźcę, nie może dłużej kontynuować odmawiania skorzystania z ochrony państwa, którego jest obywatelem; lub

(vi) jest osobą, która nie mając żadnego obywatelstwa, może powrócić do państwa, w którym miała poprzednio stałe miejsce zamieszkania, ponieważ przestały istnieć okoliczności, w związku z którymi została uznana za uchodźcę.

Przy rozważaniu ppkt (v) i (vi) minister spraw wewnętrznych weźmie pod uwagę to, czy zmiany okoliczności mają charakter na tyle znaczący i długotrwały, iż obawy uchodźcy, że będzie ofiarą prześladowania, nie mogą być dłużej uznawane za uzasadnione".

Postępowanie główne i pytania prejudycjalne

17 OA jest obywatelem somalijskim, pochodzącym z Mogadiszu (Somalia). Jest on członkiem mniejszościowego klanu Reer Hamar.

18 W latach 90. OA i jego ówczesna małżonka doznali poważnych krzywd i aktów przemocy ze strony bojówek Hawiye w Mogadiszu.

19 W 2001 r. uciekli oni z Somalii i udali się do Kenii. W tym samym roku ówczesna małżonka OA wjechała do Zjednoczonego Królestwa i uzyskała status uchodźcy ze względu na prześladowania, o których mowa w poprzednim punkcie.

20 OA udał się do Zjednoczonego Królestwa w 2003 r. i uzyskał tam status uchodźcy jako osoba pozostająca na utrzymaniu jego ówczesnej żony.

21 W dniu 8 lipca 2014 r. minister spraw wewnętrznych poinformował OA, że zamierza mu cofnąć status uchodźcy.

22 Decyzją z dnia 27 września 2016 r. minister spraw wewnętrznych cofnął OA status uchodźcy ze względu na zmianę okoliczności w państwie pochodzenia i wyłączył go z ochrony uzupełniającej na mocy krajowego prawa imigracyjnego, uznając jednocześnie, że powrót OA do jego państwa pochodzenia nie narusza zobowiązań Zjednoczonego Królestwa wynikających z art. 3 EKPC.

23 OA zaskarżył tę decyzję do First-tier Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [sądu pierwszej instancji (wydział ds. imigracji i azylu), Zjednoczone Królestwo]. Sąd ten wydał pierwszy wyrok oddalający w całości skargę OA, a następnie, po uchyleniu tego wyroku przez Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [sąd wyższej instancji (wydział ds. imigracji i azylu), Zjednoczone Królestwo], drugi wyrok oddalający wspomnianą skargę w części.

24 Po uchyleniu tego drugiego wyroku Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [sąd wyższej instancji (wydział ds. imigracji i azylu)] powinien obecnie ponownie rozpatrzyć skargę OA.

25 Przed sądem odsyłającym minister spraw wewnętrznych utrzymuje, że na podstawie art. 11 ust. 1 lit. e) dyrektywy 2004/83 był uprawniony do cofnięcia statusu uchodźcy OA ze względu na trwałą zmianę okoliczności w jego państwie pochodzenia, ponieważ jego zdaniem w regionie Mogadiszu klany mniejszościowe nie podlegają już prześladowaniom ze strony klanów większościowych, a państwo zapewnia w tym regionie skuteczną ochronę. W tym względzie opiera się on na ustaleniach figurujących w zawierającym wytyczne wyroku tego samego sądu z dnia 3 października 2014 r., MOJ i in. (Powrót do Mogadiszu):

„(ii) Ogólnie rzecz biorąc, osoba będąca »zwykłym cywilem« (tj. osoba niepowiązana z siłami bezpieczeństwa, z żadnym organem administracji rządowej lub publicznej ani z żadną organizacją pozarządową lub międzynarodową) nie naraża się – z chwilą powrotu do Mogadiszu po pewnym okresie nieobecności – na rzeczywiste ryzyko prześladowania lub doznania krzywdy takiego rodzaju, by wymagało to udzielenia jej ochrony na podstawie art. 3 EKPC lub art. 15 lit. c) dyrektywy [2004/83] […].

[…]

(vii) Osoba powracająca do Mogadiszu po pewnym okresie nieobecności zwraca się do członków swojej najbliżej rodziny, o ile tam mieszkają, o pomoc przy ponownym osiedleniu się w Mogadiszu i w znalezieniu źródła utrzymania. Osoba powracająca może wprawdzie również zwrócić się o wsparcie do członków swojego klanu, którzy nie są jej bliskimi krewnymi, jednak ta pomoc będzie prawdopodobnie dostępna jedynie dla członków klanów większościowych, ponieważ klany mniejszościowe mogą nie mieć zbyt wiele do zaoferowania.

(viii) Jeśli chodzi o znaczenie przynależności klanowej, to sytuacja w Mogadiszu uległa zmianie. Obecnie klany zapewniają potencjalnie mechanizmy wsparcia socjalnego i pomagają uzyskać dostęp do źródeł utrzymania, natomiast nie wykonują już funkcji ochronnej w tak dużym stopniu jak kiedyś. W Mogadiszu nie działają bojówki klanowe i nie odnotowuje się przypadków przemocy klanowej ani dyskryminacji ze względu na przynależność klanową, w tym także względem członków klanów mniejszościowych.

[…]

(xi) W konsekwencji jedynie te osoby, które nie mają wsparcia ze strony klanu lub rodziny, które nie otrzymują przekazów pieniężnych z zagranicy i które nie mają realnych widoków na zapewnienie sobie środków utrzymania po powrocie, stają przed perspektywą życia poniżej akceptowalnego minimum w kategoriach ochrony uzupełniającej.

(xii) Dowody wskazują wyraźnie, że obecnie do Mogadiszu bez groźby narażenia się na ryzyko, o którym mowa w art. 15 lit. c) dyrektywy [2004/83] lub poważne ryzyko ubóstwa, mogą zasadniczo powracać w celu osiedlenia się nie tylko osoby pochodzące z tego miasta. Z drugiej strony perspektywa przeprowadzki do Mogadiszu osoby należącej do klanu mniejszościowego, która wcześniej nie była w żaden sposób związana z miastem i która nie ma dostępu do środków finansowych ani możliwości skorzystania z jakiejkolwiek innej formy pomocy klanowej, rodzinnej lub socjalnej, nie wydaje się być realna, ponieważ – ze względu na brak środków umożliwiających osiedlenie się i brak możliwości skorzystania z bieżącego wsparcia finansowego – istnieje rzeczywiste ryzyko znalezienia się przez taką osobę w sytuacji, w której jedynym wyjściem będzie tymczasowy pobyt w obozach osób wewnętrznie przesiedlonych, w przypadku których istnieje realna groźba konieczności życia w warunkach niespełniających akceptowalnego minimum humanitarnego”.

26 OA kwestionuje te ustalenia i podnosi, że nadal obawia się prześladowań w Mogadiszu, a somalijskie władze państwowe nie są w stanie chronić go przed doznaniem tej poważnej krzywdy. W tym względzie powołuje się on na ocenę dokonaną przez United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR, Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców) w czerwcu 2014 r., zgodnie z którą sytuacja w zakresie bezpieczeństwa w Mogadiszu budzi jeszcze poważne obawy, jeśli chodzi o kwestię dostępności ochrony państwa, przy czym klany mniejszościowe pozostają w szczególnie niekorzystnej sytuacji, między innymi w tym mieście. Ponadto twierdzi on, że przytoczony w poprzednim punkcie wyrok zawierający wytyczne opiera się na błędnej interpretacji ochrony państwa, ponieważ zakłada on po części istnienie ochrony ze strony rodziny lub innych członków klanu, którzy nie są podmiotami państwowymi, lecz prywatnymi.

27 Zgodnie z informacjami zawartymi we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym niektóre sądy Zjednoczonego Królestwa uważają, że dostępność wystarczającej ochrony powinna być brana pod uwagę zarówno na etapie oceny elementu dotyczącego „uzasadnionej obawy przed prześladowaniem”, jak i na etapie oceny elementu dotyczącego „ochrony”, z której wnioskodawca nie może lub nie chce skorzystać, przy czym na tych dwóch etapach przesłanka ta nie musi jednak zawsze spełniać tych samych wymogów. Sądy te uważają, że o ile ten drugi element należy oceniać w świetle wymogów wynikających z art. 7 dyrektywy 2004/83, o tyle wymogi te nie mają zastosowania przy badaniu pierwszego elementu, który może w związku z tym uwzględniać wszelkie formy ochrony, a zwłaszcza wsparcie udzielane w szczególności przez rodzinę lub klan zainteresowanej osoby.

28 Co się tyczy sytuacji OA po ewentualnym powrocie do Mogadiszu, sąd odsyłający uważa, że miałby on możliwość, choć w pewnych granicach ze względu na jego ograniczoną mobilność, znalezienia pracy w tym mieście. Ponadto OA mógłby poszukiwać wsparcia finansowego u bliskiej rodziny pozostającej w tym mieście, u siostry, która ostatnio zamieszkiwała w Dubaju (Zjednoczone Emiraty Arabskie), a także u członków klanu Reer Hamar przebywających w Zjednoczonym Królestwie, przynajmniej do czasu, gdy będzie on w stanie zacząć utrzymywać się w Mogadiszu.

29 W tych okolicznościach Upper Tribunal (Immigration and Asylum Chamber) [sąd wyższej instancji (wydział ds. imigracji i azylu)] postanowił zawiesić postępowanie i zwrócić się do Trybunału z następującymi pytaniami prejudycjalnymi:

1) Czy »ochronę państwa, którego jest [się] obywatelem« w rozumieniu art. 11 ust. 1 lit. e) i art. 2 lit. e) dyrektywy 2004/83 należy rozumieć jako ochronę zapewnianą przez państwo?

2) Czy przy rozstrzyganiu kwestii tego, czy istnieje uzasadniona obawa bycia prześladowanym w rozumieniu art. 2 lit. e) dyrektywy 2004/83, oraz kwestii tego, czy dostępna jest ochrona przed takim prześladowaniem zgodnie z art. 7 tej dyrektywy, należy w obu przypadkach zastosować »przesłankę ochrony« lub przeprowadzać »analizę dostępności ochrony«, a jeżeli tak, to czy w każdym przypadku mają zastosowanie te same kryteria?

3) Pomijając kwestię możliwości zapewnienia ochrony przez podmioty niebędące państwami w świetle art. 7 ust. 1 lit. b) dyrektywy 2004/83 i zakładając, że odpowiedź na pytanie pierwsze jest twierdząca – czy skuteczność lub dostępność ochrony należy oceniać wyłącznie przez odniesienie do działań i funkcji ochronnych wykonywanych przez podmioty państwowe, czy też możliwe jest wzięcie pod uwagę działań i funkcji ochronnych wykonywanych przez podmioty prywatne (podmioty społeczeństwa obywatelskiego), takie jak rodziny lub klany?

4) Czy (jak założono w pytaniach drugim i trzecim) kryteria mające zastosowanie do »analizy dostępności ochrony«, którą należy przeprowadzić przy rozpatrywaniu utraty statusu uchodźcy w kontekście art. 11 ust. 1 lit. e) dyrektywy 2004/83, są takie same jak te, które należy stosować w kontekście art. 7 tej dyrektywy?”.

W przedmiocie pytań prejudycjalnych

Uwagi wstępne

30 Na wstępie należy zauważyć, że o ile zgodnie z informacjami zawartymi we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym OA nadano status uchodźcy z powodu aktów prześladowania, którego doznawał w latach 90. jako członek mniejszościowego klanu w Mogadiszu od bojówek większościowego klanu w tym mieście, o tyle z tych samych informacji wynika, że obecnie, w następstwie zmian, jakie zaszły w międzyczasie, „w Mogadiszu nie działają bojówki klanowe i nie odnotowuje się przypadków przemocy klanowej ani dyskryminacji ze względu na przynależność klanową, w tym także względem członków klanów mniejszościowych”. W tym zakresie wniosek ten wydaje się opierać na założeniu, że aktualnie Federalna Republika Somalii oferuje co do zasady wystarczającą ochronę przed aktami prześladowania, przy czym ochrona ta może jednak być uzupełniona ochroną zapewnioną przez podmioty prywatne, takie jak rodzina i klan. W tym kontekście sąd odsyłający podkreśla, że w razie braku wsparcia finansowego lub innego rodzaju ze strony klanu lub rodziny obywatele Somalii powracający do Mogadiszu „nie mają realnych widoków na zapewnienie sobie środków utrzymania po powrocie [i] stają przed perspektywą życia poniżej akceptowalnego minimum w kategoriach ochrony uzupełniającej”.

31 Mając powyższe na uwadze, należy wskazać, że z tych samych informacji wynika także, iż OA nie zgadza się z ustaleniami sądu odsyłającego, które zostały skrótowo przytoczone w poprzednim punkcie, twierdząc, że nadal obawia się prześladowań w Mogadiszu, a somalijskie władze państwowe nie są w stanie chronić go przed tymi aktami prześladowania. Ponadto rząd francuski podniósł na rozprawie, że ustalenia tego sądu dotyczące ochrony zapewnianej przez wspomniane organy oraz braku ryzyka prześladowań nie odpowiadają już sytuacji obecnie panującej w Somalii.

32 W tych okolicznościach do sądu odsyłającego należy zbadanie, czy w następstwie powrotu do Mogadiszu OA może być narażony na ryzyko doznania aktów prześladowania.

W przedmiocie pytania czwartego

33 Poprzez pytanie czwarte, które należy rozpatrzyć w pierwszej kolejności, sąd odsyłający dąży w istocie do ustalenia, czy art. 11 ust. 1 lit. e) dyrektywy 2004/83 należy interpretować w ten sposób, że „ochrona", o której mowa w tym przepisie w kontekście utraty statusu uchodźcy, powinna spełniać te same wymogi co te, które w odniesieniu do nadania tego statusu wynikają z art. 2 lit. c) w związku z art. 7 ust. 1 i 2 tej dyrektywy.

34 W tym względzie zgodnie z art. 11 ust. 1 lit. e) wspomnianej dyrektywy obywatel państwa trzeciego przestaje być uchodźcą, jeżeli z powodu ustania okoliczności, w związku z którymi został uznany za uchodźcę, nie może on dłużej kontynuować odmawiania skorzystania z ochrony państwa, którego jest obywatelem.

35 Przepis ten, podobnie jak art. 1 ust. C pkt 5 konwencji genewskiej, przewiduje utratę statusu uchodźcy, jeżeli ustały okoliczności, w związku z którymi dana osoba została uznana za uchodźcę, czyli, innymi słowy, gdy warunki nadania statusu uchodźcy przestają być spełnione. W zakresie, w jakim art. 11 ust. 1 lit. e) dyrektywy 2004/83 stanowi, że dany obywatel „nie może dłużej kontynuować odmawiania" skorzystania z ochrony swego państwa pochodzenia, przepis ten zakłada, że owa „ochrona" jest równoważna ochronie, której do tej pory brakowało, a mianowicie ochronie przed aktami prześladowania przynajmniej z jednego z pięciu powodów wymienionych w art. 2 lit. c) tej dyrektywy (zob. podobnie wyrok z dnia 2 marca 2010 r., Salahadin Abdulla i in., C-175/08, C-176/08, C-178/08 i C-179/08, EU:C:2010:105, pkt 65, 67).

36 W ten sposób okoliczności wykazujące niezdolność lub – przeciwnie – zdolność państwa pochodzenia do zapewnienia ochrony przed aktami prześladowania stanowią decydujący element oceny prowadzącej do nadania lub w danym przypadku, w sposób symetryczny, do utraty statusu uchodźcy. Taka utrata oznacza zatem, że zmiana okoliczności spowodowała ustanie przyczyn, które doprowadziły do uznania statusu uchodźcy (wyrok z dnia 2 marca 2010 r., Salahadin Abdulla i in., C-175/08, C-176/08, C-178/08 i C-179/08, EU:C:2010:105, pkt 68, 69).

37 Z uwagi na ustanowioną w dyrektywie 2004/83 symetrię między nadaniem a utratą statusu uchodźcy ochrona, która może wykluczać ten status na podstawie art. 2 lit. c) owej dyrektywy lub spowodować jego utratę na podstawie art. 11 ust. 1 lit. e) tego aktu, musi spełniać te same wymogi, które wynikają w szczególności z art. 7 ust. 1 i 2 wspomnianej dyrektywy.

38 Aby właściwe organy mogły dojść do wniosku, że obawa danego uchodźcy przed prześladowaniem nie jest już uzasadniona, muszą one zweryfikować, w świetle art. 7 ust. 2 dyrektywy 2004/83 i biorąc pod uwagę indywidualną sytuację tego uchodźcy, czy określone podmioty zapewniające ochronę w rozumieniu art. 7 ust. 1 tej dyrektywy podjęły racjonalne działania mające na celu zapobieżenie prześladowaniom, czy posiadają w szczególności sprawny system prawny pozwalający na wykrywanie, ściganie i karanie działań stanowiących prześladowania oraz czy w przypadku utraty statusu uchodźcy

zainteresowany obywatel będzie miał możliwość dostępu do tej ochrony (zob. podobnie wyrok z dnia 2 marca 2010 r., Salahadin Abdulla i in., C-175/08, C-176/08, C-178/08 i C-179/08, EU:C:2010:105, pkt 70, 74).

39 W świetle powyższych rozważań odpowiedź na pytanie czwarte winna brzmieć: art. 11 ust. 1 lit. e) dyrektywy 2004/83 należy interpretować w ten sposób, że „ochrona", o której mowa w tym przepisie w kontekście utraty statusu uchodźcy, powinna spełniać te same wymogi co te, które w odniesieniu do nadania tego statusu wynikają z art. 2 lit. c) w związku z art. 7 ust. 1 i 2 tej dyrektywy.

W przedmiocie pytań od pierwszego do trzeciego

40 Poprzez pytania od pierwszego do trzeciego, które należy rozpatrzyć łącznie, sąd odsyłający zmierza w istocie do ustalenia, czy art. 11 ust. 1 lit. e) w związku z art. 7 ust. 2 dyrektywy 2004/83 należy interpretować w ten sposób, że ewentualne wsparcie socjalne i finansowe udzielane przez podmioty prywatne, takie jak rodzina lub klan danego obywatela państwa trzeciego, spełnia wymogi ochrony wynikające z tych przepisów i czy takie wsparcie jest istotne z punktu widzenia oceny skuteczności lub dostępności ochrony zapewnianej przez państwo w rozumieniu art. 7 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy lub do celów ustalenia, na podstawie art. 11 ust. 1 lit. e) w związku z art. 2 lit. c) wspomnianej dyrektywy, dalszego istnienia uzasadnionej obawy przed prześladowaniem.

41 W tym względzie należy w pierwszej kolejności rozważyć, czy wsparcie socjalne i finansowe udzielane przez podmioty prywatne, takie jak rodzina lub klan danego obywatela państwa trzeciego, może zostać uznane za spełniające wymogi ochrony wynikające z art. 11 ust. 1 lit. e) w związku z art. 7 ust. 2 dyrektywy 2004/83.

42 Zgodnie z art. 2 lit. c) tej dyrektywy obywatel państwa trzeciego musi, ze względu na okoliczności panujące w swoim kraju pochodzenia, żywić uzasadnioną obawę przed prześladowaniem swojej osoby z przynajmniej jednego z pięciu powodów wymienionych w tym przepisie. Okoliczności te świadczą o tym, że to państwo trzecie nie chroni swego obywatela przed aktami prześladowania (zob. podobnie wyrok z dnia 2 marca 2010 r., Salahadin Abdulla i in., C-175/08, C-176/08, C-178/08 i C-179/08, EU:C:2010:105, pkt 56, 57).

43 Jak zauważył w istocie rzecznik generalny w pkt 58 opinii i jak wspomniano również w pkt 38 niniejszego wyroku, ochrona wymagana przez art. 11 ust. 1 lit. e) tej dyrektywy została sprecyzowana w art. 7 ust. 2 tego aktu, zgodnie z którym „[o]chrona jest generalnie zapewniona, kiedy podmioty wskazane w ust. 1 [tego artykułu] podejmują racjonalne działania mające na celu zapobieżenie prześladowaniom lub wyrządzaniu poważnej krzywdy, między innymi poprzez zapewnienie sprawnego systemu prawnego w zakresie wykrywania, oskarżania [ścigania] i karania działań stanowiących prześladowania lub poważną krzywdą, a wnioskodawca ma możliwość dostępu do takiej ochrony".

44 W świetle tego sformułowania ochrona wymagana przez art. 11 ust. 1 lit. e) w związku z art. 7 ust. 2 dyrektywy 2004/83 odnosi się do zdolności państwa trzeciego, którego obywatelem jest dana osoba, do zapobiegania aktom prześladowania lub karania za nie w rozumieniu tej dyrektywy (zob. podobnie wyrok z dnia 2 marca 2010 r., Salahadin Abdulla i in., C-175/08, C-176/08, C-178/08 i C-179/08, EU:C:2010:105, pkt 59, 67, 68). Ponadto wspomniany art. 7 ust. 2 nawiązuje do działań podejmowanych w celu zapobieżenia prześladowaniom oraz przywołuje istnienie sprawnego systemu prawnego umożliwiającego wykrywanie, ściganie i karanie takich aktów.

45 Artykuł 9 dyrektywy 2004/83, który definiuje elementy pozwalające na kwalifikację danych działań jako aktów prześladowania, precyzuje w ust. 1, że takie akty muszą być „wystarczająco poważne" ze względu na swoją istotę lub powtarzalność, żeby stwarzały „poważne naruszenie praw człowieka", lub muszą być kumulacją różnych działań, które są „wystarczająco poważne" ze względu na oddziaływanie na

jednostkę w sposób podobny do „poważnego naruszenia praw człowieka”. W art. 9 ust. 3 tej dyrektywy dodano, że między powodami prześladowania określonymi w jej art. 10 a aktami prześladowania musi istnieć związek.

46 Tymczasem zwykłe wsparcie socjalne i finansowe udzielane danemu obywatelowi państwa trzeciego, takie jak to, do którego odnosi się wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, nie może samo w sobie zapobiec aktom prześladowania ani zapewnić wykrywania, ścigania i karania takich aktów, a tym samym nie można uznać, że zapewnia ono ochronę wymaganą przez art. 11 ust. 1 lit. e) w związku z art. 7 ust. 2 dyrektywy 2004/83. Jest tak w szczególności dlatego, że w niniejszym przypadku wspomniane wsparcie socjalne i finansowe wydaje się mieć na celu nie zapewnienie ochrony OA przed takimi aktami, lecz jego ponowne osiedlenie się w Mogadiszu.

47 W tych okolicznościach wsparcia socjalnego i finansowego takiego jak to, o którym mowa we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, udzielanego przez rodzinę lub klan danego obywatela państwa trzeciego, nie można uznać za zapewnienie ochrony przed aktami prześladowania w rozumieniu tych przepisów.

48 Wynika z tego, w drugiej kolejności, że takie wsparcie socjalne i finansowe nie jest istotne z punktu widzenia oceny skuteczności lub dostępności ochrony zapewnianej przez państwo w rozumieniu art. 7 ust. 1 lit. a) dyrektywy 2004/83.

49 Jest tak tym bardziej, że zwykłe trudności o charakterze ekonomicznym nie wchodzą co do zasady w zakres pojęcia prześladowania w rozumieniu art. 9 dyrektywy 2004/83, wobec czego takie wsparcie socjalne i finansowe mające na celu sprostanie takim trudnościom nie powinno z zasady mieć wpływu na ocenę, czy ochrona państwa przed aktami prześladowania jest wystarczająca.

50 W niniejszym przypadku, jako że akta sprawy, którymi dysponuje Trybunał, nie zawierają informacji pozwalających ustalić, że trudności o charakterze ekonomicznym, jakim OA musiałby stawić czoła po powrocie do Mogadiszu, stanowiłyby przejaw aktów prześladowania w rozumieniu art. 9 wspomnianej dyrektywy, trudności te nie mieszczą się w pojęciu „prześladowania” w rozumieniu tego artykułu, które uzasadniałoby nadanie i utrzymanie statusu uchodźcy.

51 Ponadto chociaż podczas rozprawy rząd francuski podnosił, że skrajna deprywacja materialna może mieć znaczenie dla przyznania ochrony uzupełniającej, to z informacji zawartych we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wynika jednak, że spór w postępowaniu głównym i pytania przedłożone Trybunałowi dotyczą nie tego, czy OA może uzyskać status ochrony uzupełniającej, lecz utracenia przez niego statusu uchodźcy. Należy bowiem uściślić w tym względzie, że zawarte w pytaniach prejudycjalnych odniesienie do art. 2 lit. e) dyrektywy 2004/83, zawierającego definicję „osoby kwalifikującej się do ochrony uzupełniającej”, należy rozumieć, w świetle wyjaśnień przedstawionych przez sąd odsyłający i przy uwzględnieniu wszystkich informacji zawartych w aktach sprawy, którymi dysponuje Trybunał, jako dotyczące art. 2 lit. c) tej dyrektywy, a zatem wyłącznie utraty statusu uchodźcy skarżącego w postępowaniu głównym.

52 Ponadto w zakresie, w jakim pytania sądu odsyłającego należy rozumieć w ten sposób, że sąd ten dąży do ustalenia, czy – o ile klany Mogadiszu ewentualnie zapewniają również, oprócz wsparcia socjalnego i finansowego, ochronę o charakterze zabezpieczającym – taka ochrona może zostać wzięta pod uwagę w celu sprawdzenia, czy ochrona zapewniana przez państwo spełnia wymogi wynikające w szczególności z art. 7 ust. 2 dyrektywy 2004/83, należy przypomnieć, że do celów ustalenia, czy obawa uchodźcy przed prześladowaniem nie jest już uzasadniona, podmiotem lub podmiotami zapewniającymi ochronę, przez pryzmat których należy dokonywać oceny rzeczywistego charakteru zmiany okoliczności w państwie pochodzenia, są na podstawie art. 7 ust. 1 lit. a) i b) tej dyrektywy albo samo państwo, albo partie lub organizacje, w tym organizacje międzynarodowe, kontrolujące państwo lub znaczącą część jego terytorium (wyrok z dnia 2 marca 2010 r., Salahadin Abdulla i in., C-175/08, C-176/08, C-178/08 i C-179/08, EU:C:2010:105, pkt 74).

53 Tymczasem zgodnie z wymogami przypomnianymi w pkt 38 i 43–46 niniejszego wyroku taka ochrona o charakterze zabezpieczającym nie może w żadnym razie być brana pod uwagę w celu sprawdzenia, czy ochrona państwa spełnia wymogi wynikające w szczególności z art. 7 ust. 2 wspomnianej dyrektywy.

54 W trzeciej kolejności sąd odsyłający zwraca się do Trybunału z pytaniem, czy istnienie wsparcia socjalnego i finansowego udzielanego przez rodzinę lub klan danego obywatela państwa trzeciego można jednak uwzględnić przy ustalaniu, na podstawie art. 11 ust. 1 lit. e) w związku z art. 2 lit. c) dyrektywy 2004/83, dalszego istnienia uzasadnionej obawy przed prześladowaniem. Zgodnie z tą wykładnią, przyjmowaną przez niektóre sądy Zjednoczonego Królestwa, wsparcie socjalne i finansowe zapewnione przez rodzinę lub klan danego obywatela państwa trzeciego mogłoby, niezależnie od wymogów ochrony wynikających z pierwszego z tych przepisów w związku z art. 7 ust. 2 tej dyrektywy, wykluczyć taką obawę.

55 Zgodnie z art. 2 lit. c) dyrektywy 2004/83 uchodźcą jest w szczególności obywatel państwa trzeciego, który przebywa poza krajem, którego jest obywatelem, ponieważ żywi „uzasadnioną obawę [przed] prześladowan[iem]" z powodów rasowych, religijnych, narodowościowych, przekonań politycznych lub członkostwa w określonej grupie społecznej, i nie może bądź „ze względu na taką obawę" nie chce skorzystać z „ochrony" tego państwa. W przypadku ustania okoliczności uzasadniających taką obawę status uchodźcy może zostać utracony na podstawie art. 11 ust. 1 lit. e) tej dyrektywy.

56 W tym względzie należy zauważyć, że warunki określone w art. 2 lit. c) dyrektywy 2004/83, związane z obawą przed prześladowaniem i ochroną, są ze sobą nierozerwalnie związane. Ochrona, do której odnosi się ten przepis, jest bowiem, jak wynika z pkt 47 niniejszego wyroku, ochroną przed aktami prześladowania.

57 I tak Trybunał orzekł już, że jeżeli dany obywatel, ze względu na okoliczności panujące w jego kraju pochodzenia, żywi uzasadnioną obawę przed prześladowaniem swojej osoby z przynajmniej jednego z pięciu powodów wymienionych w art. 2 lit. c) dyrektywy 2004/83, to okoliczności te świadczą o tym, że owo państwo trzecie nie chroni swego obywatela przed aktami prześladowania (zob. podobnie wyrok z dnia 2 marca 2010 r., Salahadin Abdulla i in., C-175/08, C-176/08, C-178/08 i C-179/08, EU:C:2010:105, pkt 57, 58). Obywatela państwa trzeciego, który jest rzeczywiście chroniony przed aktami prześladowania w rozumieniu tego przepisu, nie można bowiem uznać za żywiącego uzasadnioną obawę przed prześladowaniem.

58 Ponadto te same okoliczności wskazujące na to, dane państwo trzecie nie chroni swego obywatela przed aktami prześladowania, stanowią przyczynę, dla której ten obywatel nie może skorzystać lub zasadnie odmawia skorzystania z ochrony swego państwa pochodzenia w rozumieniu wspomnianego przepisu, to znaczy w sensie zdolności tego państwa do zapobiegania aktom prześladowania lub karania za nie (wyrok z dnia 2 marca 2010 r., Salahadin Abdulla i in., C-175/08, C-176/08, C-178/08 i C-179/08, EU:C:2010:105, pkt 59).

59 W związku z tym w celu ustalenia, czy dany obywatel państwa trzeciego ma uzasadnione obawy przed prześladowaniem w państwie pochodzenia w rozumieniu art. 2 lit. c) dyrektywy 2004/83, należy wziąć pod uwagę istnienie lub brak ochrony przed aktami prześladowania w tym państwie trzecim.

60 Ochrona przed aktami prześladowania w państwie trzecim pozwala jednak na stwierdzenie braku uzasadnionej obawy przed prześladowaniem w rozumieniu tego przepisu tylko wtedy, gdy spełnia wymogi wynikające w szczególności z art. 7 ust. 2 tej dyrektywy.

61 W istocie, jako że warunki, o których mowa w art. 2 lit. c) wspomnianej dyrektywy, dotyczące obawy przed prześladowaniem i ochrony przed aktami prześladowania, są – jak wynika z pkt 56 niniejszego wyroku – nierozerwalnie ze sobą związane, nie mogą one być rozpatrywane w oparciu o odrębną przesłankę ochrony, lecz powinny być oceniane w świetle wymogów przewidzianych w szczególności w art. 7 ust. 2 tej dyrektywy.

62 Ponadto z art. 1 dyrektywy 2004/83 wynika w szczególności, że ów art. 7 ust. 2 ustanawia minimalne wymagania dotyczące ochrony przed aktami prześladowania mającymi miejsce w państwie trzecim pochodzenia zainteresowanego, która może w razie czego stanowić przeszkodę w nadaniu mu statusu uchodźcy. Otóż wykładnia, zgodnie z którą ochrona istniejąca w tym państwie trzecim może wykluczyć uzasadnioną obawę przed prześladowaniem, nawet jeśli nie spełnia tych wymagań, mogłaby podważyć minimalne wymogi ustanowione w tym ostatnim przepisie.

63 W świetle powyższych rozważań odpowiedź na pytania od pierwszego do trzeciego winna brzmieć: art. 11 ust. 1 lit. e) w związku z art. 7 ust. 2 dyrektywy 2004/83 należy interpretować w ten sposób, że ewentualne wsparcie socjalne i finansowe udzielane przez podmioty prywatne, takie jak rodzina lub klan danego obywatela państwa trzeciego, nie spełnia wymogów ochrony wynikających z tych przepisów i nie jest w związku z tym istotne ani dla oceny skuteczności lub dostępności ochrony zapewnianej przez państwo w rozumieniu art. 7 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy, ani do celów ustalenia, na podstawie art. 11 ust. 1 lit. e) w związku z art. 2 lit. c) wspomnianej dyrektywy, dalszego istnienia uzasadnionej obawy przed prześladowaniem.

W przedmiocie kosztów

64 Dla stron w postępowaniu głównym niniejsze postępowanie ma charakter incydentalny, dotyczy bowiem kwestii podniesionej przed sądem odsyłającym, do niego zatem należy rozstrzygnięcie o kosztach. Koszty poniesione w związku z przedstawieniem uwag Trybunałowi, inne niż koszty stron w postępowaniu głównym, nie podlegają zwrotowi.

Z powyższych względów Trybunał (druga izba) orzeka, co następuje:

1) **Artykuł 11 ust. 1 lit. e) dyrektywy Rady 2004/83/WE z dnia 29 kwietnia 2004 r. w sprawie minimalnych norm dla kwalifikacji i statusu obywateli państw trzecich lub bezpaństwowców jako uchodźców lub jako osób, które z innych względów potrzebują międzynarodowej ochrony oraz zawartości przyznawanej ochrony należy interpretować w ten sposób, że „ochrona”, o której mowa w tym przepisie w kontekście utraty statusu uchodźcy, powinna spełniać te same wymogi co te, które w odniesieniu do nadania tego statusu wynikają z art. 2 lit. c) w związku z art. 7 ust. 1 i 2 tej dyrektywy.**

2) **Artykuł 11 ust. 1 lit. e) w związku z art. 7 ust. 2 dyrektywy 2004/83 należy interpretować w ten sposób, że ewentualne wsparcie socjalne i finansowe udzielane przez podmioty prywatne, takie jak rodzina lub klan danego obywatela państwa trzeciego, nie spełnia wymogów ochrony wynikających z tych przepisów i nie jest w związku z tym istotne ani dla oceny skuteczności lub dostępności ochrony zapewnianej przez państwo w rozumieniu art. 7 ust. 1 lit. a) tej dyrektywy, ani do celów ustalenia, na podstawie art. 11 ust. 1 lit. e) w związku z art. 2 lit. c) wspomnianej dyrektywy, dalszego istnienia uzasadnionej obawy przed prześladowaniem.**

Podpisy